

Sortüzek - 1956

Szerző: Horváth Miklós

A forradalom időszakában, majd azt követően végrehajtott megtorló intézkedések az 1956. október 23-át megelőző időszakban alkalmazott erőszak egyenes folytatását képezik. Az elrettentés, a visszatartás és a megtorlás - 1956-ot megelőzően tapasztalt módszerei - fedezhetőek fel az október 23-án és azt követően hozott politikai döntésekben, és az ezek végrehajtását célzó intézkedésekben is. Ennek fő formái a védtelen, fegyvertelen lakosság ellen irányuló megtorló sortüzek, a lefegyverzett felkelők, polgári lakosok elfogása, helyszínen történő kivégzése, a céltalan, kellő előkészítés nélkül végrehajtott pusztító erejű támadások voltak.

"Ha kell lövetni fogunk!"

1956. október 23-án az események gyorsan követték egymást. A párt és a kormány vezetői a tűzzel játszottak, amikor a belügyminiszter betiltotta a felvonulást, és azzal fenyegetőzött, hogy ha kell, a tüntetést a fegyveres erők alkalmazásával fogja megakadályozni. Marosán György és Révai József a Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottsága ülésén nyíltan kimondták: "Ha kell lövetni fogunk!"

Debrecenben a rendőrség és a megyei államvédelmi szervek október 23-án délután - ezen a napon első alkalommal - nyitottak tüzet a tüntető tömegre, melynek következtében a tüntetők közül ketten, más források szerint hárman az életüket veszítették és sokan megsebesültek.

Budapesten, a Rádió épületénél a Belső karhatalom őrségi és karhatalmi állományából kirendelt erők - Fejér József államvédelmi őrnagy utasítására - 19 óra 45 perckor leadták az első riasztólövéseket a tömeg felé, amely lövéseknek halálos áldozatai is voltak. A fegyvertelen

tömeg a tizenhat pont beolvasását követelte, miközben a karhatalmisták megnyitották a célzott tüzet, amelynek következtében nemcsak a tömegben, hanem az őrség megerősítésére kirendelt rendőrök és katonák között is számos sebesülés és - a kutatások jelenlegi állása szerint legalább 27 - haláleset történt.

Budapesten a Rádió épületénél eldördülő, halálos áldozatokkal is járó sortűz hatása alól felocsúdó tömeg elindult fegyvert szerezni, hogy erővel szerezzen érvényt követeléseinek, és védekezni tudjon az erőszakot alkalmazó hatalom ellen.

Az október 23-án - Debrecenben és Budapesten - történtek, ezzel egyidőben a szovjet csapatok bevetése egyértelműen mutatják: a hatalom az erőszak korlátlan alkalmazása mellett döntött.

A Debrecenben történekről a Rádió környékén gyülekező tüntetők - az idő rövidsége miatt - nem tudtak, illetve nem is tudhattak. Ezzel ellentétben a politikai vezetők nemcsak Budapesten, hanem Moszkvában is értesültek a debreceni fegyverhasználatról. A magyar politikai vezetés ettől a halálos áldozatokkal is járó erőszakos cselekménytől semmilyen formában nem határolta el magát, a fegyverhasználat - szabályzatokban rögzített - lehetőségét és kötelezettségét a Debrecenben történeket követően az erőszakszervezetek felé kiadott intézkedéseik során nem módosították.

Így az adott helyszínen tartózkodó parancsnokok konfliktuskezelési képességén, helyzetértékelésén és nem utolsó sorban döntésén múlt, hogy alárendeltjeiknek utasítást adnak-e a fegyverhasználatra.

A magyar politikai vezetés október 25-én a Kossuth téren békésen demonstráló tömeg véres felosztatását követően az ekkor már Apró Antal vezette Katonai Bizottságnak tejhatalmat adva úgy döntött, hogy a középületeket és a hatalmi központokat, ha kell a fegyveres harc és véráldozatok árán is meg kell védeni. Ez egyértelművé teszi, hogy a politikai vezetés a Kossuth téren történt események ismeretében a Katonai Bizottságon keresztül a fegyveres erőknél a hatalom ellenes bármilyen megmozdulás megakadályozásához szabad kezet adott.

A kép vidéken is nagyon összetett, hiszen az "összetűzés" fogalmába a védelemre kijelölt katonai és polgári objektumokat ért támadások elhárítása, a katonaság és a fegyveres felkelők harcai és a fegyvertelen tömeg ellen alkalmazott erőszak - sortüzek lövése - is beletartozik. A fegyvertelen tüntetők elleni fegyverhasználatoknak több száz ártatlan ember esett áldozatául.

A történekek sokasságában való eligazodást segíti Kahler Frigyes és M. Kiss Sándor, amikor az erőszakszervezetek - ezen belül a hadsereg, határőrség, rendőrség, államvédelmi erők, büntetés-végrehajtási szervezetek és nem utolsó sorban a szovjet csapatok - és a lakosság közötti összetűzéseket, fegyverhasználatokat és sortüzeket többféle rendező elv szerint csoportosítják.

Következtetések szerint az október 23-a és 25-e között bekövetkezett "sortüzek közvetlen célja még nem a megtorlás volt, hanem a tömegek lecsillapítása, ha kellett megfélemlítéssel, de lehetőleg úgy, hogy az ne ébresszen az emberekben visszacsapási vágyat". Az

erőszakszervezetek és a tömegek közötti összetűzésekben - Kahler Frigyes és M. Kiss Sándor szerint - a fordulat október 26-án következett be, amikor "világossá vált, hogy a prevenciós terv, amelynek kulcsszereplője Gyurkó vezérőrnagy volt, nem teljesült. A fővárost nem sikerült elszigetelni a vidéktől, a tüntetések országos méretűvé váltak.

Október 26-a és 27-e mutatta meg igazán az ország elszántságát. Világosan kiderült, hogy a hatalom vagy totális háborút indít a szovjetekre támaszkodva az ország ellen, vagy megkeresi a politikai kibontakozás útját... 26-tól a hatalom vidéken is levette a 'vasökléről' a 'bársonykesztyűt'. Éppolyan kendőzetlen brutalitással lépett fel a fegyvertelen tüntetők ellen, mint tette ezt a fővárosban október 23-án estétől."

De a hatalom a bevetett kormányerők - államvédelmi, határőr, katonai alakulatok, a rendőri erők és elsősorban a szovjet csapatok - tevékenységének összehangolására az esetek többségében képtelennek mutatkozott, ami tovább növelte az áldozatok számát. Ez történt október 24-én Székesfehérváron is. Október 25-én Budapesten a Kossuth téren a tüntetők többsége is szovjet fegyverhasználat, sortűz következtében vesztette életét. A forradalom és szabadságharc időszaka legvéresebb sortűzének egyik fontos - ha nem a legfontosabb - kiváltó oka az egy helyszínen lévő, de különböző alárendeltségbe tartozó magyar - az első lövéseket a határőrök adták le - és szovjet erők tevékenységének szervezetlensége volt. A határőrség részéről sortűz lövésére Budapesten és Mosonmagyaróváron kívül Berzencén és Mórahalmon került sor.

A szovjet csapatok a hatalmas veszteségeket okozó harctevékenységen túl, a felvonulásuk során is több erőszakos cselekményt hajtottak végre a fegyvertelen polgári lakosság ellen. Például október 27-én Budaörsön a szovjet harckocsik ágyúval és sorozatlövő fegyverekkel nyitottak tüzet a Szabadság út két oldalán sorban várakozó lakosokra, melynek következtében 4 fő meghalt és többen megsebesültek. A Nyíregyházán átvonuló szovjet gépjárművek egyikéből - ugyancsak ezen a napon - fejbe lőtték Gabulya Mihályt, aki a helyszínen meghalt. A Pest megyei Örkényben szovjet katonák sortüze következtében a három éves Kálmán Mária és Vinkler Ferenc vesztette életét. A szovjet katonák támadásának, illetve harccselekményen kívüli fegyverhasználatának, sortüzeinek a harcokba be nem kapcsolódott magyarok százai estek áldozatául. Az elfogott és helyszínen azonnal kivégzett személyek száma becslésem szerint közelítette a százat.

Gyurkó Lajos vezérőrnagy lövet

Kivégzéseket végrehajtottak a Néphadserege alakulatai is. Október 25-én, 26-án bizonyossá vált, hogy a hadsereg kettészakadt. Budapesten és vidéken a helyzet azt mutatta, hogy az alakulatok többsége passzív magatartásával bátorítja, erősíti a kormányellenes fegyveres erőket, amíg néhány alakulat - a parancsnok beállítottságától, döntéseitől függően - minden eszközt felhasznál a sokszor védtelen, követelésüknek békés eszközökkel érvényt szerezni akaró tömegek ellen.

A hadseregben történt eseményeket értékelve aránylag éles határvonal a 3. hadtest vezetése és annak néhány egysége, illetve a hadsereg alakulatainak többsége között húzható meg. A 3. hadtest bizonyos részeinél tapasztalható, a hadsereg meghatározó részétől eltérő különbség oka Gyurkó Lajos vezérőrnagy, a hadtest parancsnokának személyében keresendő. Gyurkó vezérőrnagy a forradalom kitörésének szinte első pillanatától - az érvényben lévő parancsok

szabta kereteket nemegyszer átlépve - hatalmával visszaélve a legdurvább eszközöket kiválasztva és bevetve, könyörtelen "háborút folytatott" a védtelen lakosság tömegeivel szemben.

Legyen az legkisebb szembenállás vagy akárcsak annak a jele, Gyurkó a tűzparancs kiadásával nem késlekedett. Elég volt egy telefonon érkező ellenőrizetlen hír, és a repülők már indultak is Tiszakécskére. Csak ennek a minden okot és alapot nélkülöző bevetésnek a következménye 17 halott és 110 sebesült lett. Gyurkó személyes felelőssége kimutatható az egri sortűzben is.

Fegyverhasználatok, sortűzek országszerte

Az október 26-a és 29-e között bekövetkezett 45 "sortűz" körülményeinek és következményeinek elemzését követően Kahler Frigyes és M. Kiss Sándor megállapítják: "A tömeg azonban újra és újra előzönlötte az utcákat, túlélve a sortűzeket lankadatlan kitartással ismételte követeléseit. Követelte az ÁVH felosztatását, a párt hatalmának a megtörését, a szovjet csapatok kivonását, s a régi mellett hozzákezdett a maga hatalmi szerveinek felépítéséhez".

A forradalom és szabadságharc időszakában történt fegyverhasználatok, sortűzek előzményeit vizsgálva megállapítható, hogy a tüntetők az államvédelmi szervek tevékenységének korlátozása, illetve az államvédelmi szervek által őrzött - az esetek egy részében a tüntetők ezzel kapcsolatos értesülései valótlanak bizonyultak - politikai foglyok, vagy letartóztatottak kiszabadítása céljából a BM központi és területi szerveinek objektumaihoz, illetve a börtönökhöz vonultak. A tömeg a fogva tartás tényét több helyszínen bizottsággal ellenőrizhette, mint ahogy általános jellemzőként az is megállapítható, hogy a tüntetők egy része a küldötteiknek sem hitte el, hogy politikai foglyokat a célobjektumokban nem őriznek. A forradalom időszakában külső segítséggel végrehajtott rabszabadítás, vagy annak kísérlete során halálos végű fegyverhasználatra Győrben a Megyei Börtönnél és a Kalocsai Fegyház és Börtönnél került sor.

A megmozdulások vidéken is egymást követték. A tömegek aktivitására is jellemző, hogy október 24. és 29-e között a kormányerők közül csak a Magyar Néphadsereg alakulatai 50 településen 71 esetben kerültek a lakossággal összetűzésbe.

A lakosság és a hadsereg erői között kialakult összetűzések egyik forrása az volt, hogy a lakosság egy része többszöri figyelmeztetés után sem vette komolyan azt, hogy a hadsereg alapvető kötelezettsége a katonai objektumok és az ott lévő fegyverzet megvédése.

A honvédség objektumait felkeresve október 29-ig a tüntetők többnyire sikertelenül követeltek fegyvert. A tömegek fegyverszerzési akcióinak megakadályozása érdekében a katonák több helyen - többek között Dunapentelén (ma Dunaújváros) három esetben, Tatabányán és Szabadszálláson - használtak fegyvert.

Az események alakulását többek között jelentősen befolyásolta a polgári lakosság aktivitása is, a szándékaik, céljaik elérése érdekében alkalmazott módszerek és eszközök. Az objektumok védelmét ellátó fegyveres erők sokszor csak az eseményeket követve, a tömeg tevékenységére

reagálva próbálták elejét venni a fegyveres erőszak alkalmazásának.

Ez történt többek között Nyíregyházán is, ahol a laktanyába fegyverszerzés céljából betört tömeg irányába - a levegőbe és a lábak elé - leadott figyelmeztető lövéseknek voltak sérültjei, de más helyen az is előfordult, hogy a kilőtt lövedékek a figyelmeztető lövések leadásának helyétől távol okoztak nem egyszer halálos sérüléseket. Voltak helyőrségek, ahol az egyre radikalizálódó tömeg a figyelmeztető lövések hatására sem állt el a szándékától.

A forradalom és szabadságharc időszakában a pártházak többségét a hatalom ellen harcot vállaló fegyveresek vagy fegyvertelen tömegek - ez utóbbi megoldás elsősorban vidéken volt jellemző - megpróbálták ellenőrzésük alá vonni. Ezen törekvések kézenfekvő célja az MDP-szervezetek működésének, a forradalom erői ellen folytatott harc szervezésének akadályozása, a "bűnös szervezet" titkainak felfedése vagy egyszerűen az őrszemélyzet ellenállásának a megtörése volt. Az "ellenforradalmárok" - valójában a felkelt nép és a fegyvertelen tömegek - ellen október 28-ig, illetve november 4-ét követően kíméletlen harcot hirdető kommunista párt létesítményei törvényszerűen a fegyveres harc célobjektumaivá váltak. A körülmények határozták meg a tömegek ezzel kapcsolatos céljai megvalósításának időpontját és módszereit.

A hatalom lépéseket tett a pártlétesítmények megvédése, ezzel összefüggésben a hatékony védelem feltételei - ezek között a pártapparátus felfegyverzése, az erőszakszervezetekből kirendelt erőkkel az őrség megerősítése - érdekében.

A kíméletlen fellépés szándéka, a rossz helyzetértékelés a kapkodással és szervezetlenséggel párosulva - a tömegek határozott fellépése mellett - újabb tragédiákat előidéző okokká váltak. Így történt ez például október 26-án Zalaegerszegen is, ahol a pártbizottság épületéből leadott sortűz következtében a fegyvertelen tüntetők közül egy fő meghalt és többen megsebesültek, illetve az épület védelmére érkező - az eseményekbe be nem avatkozó - katonák közül is egy fő az életét vesztette.

Tragikusan végződő eset zajlott le október 26-án Nagykanizsán is, ahol a délutáni órákban a tüntetők a pártbizottság épületénél a pártvezetés távozását, a vörös csillag levételét, az épületet részben védő katonák vöröscsillagos sapkarózsájának eltávolítását követelték. A tömegből egy fő pisztollyal lövést adott le az épületre, ezért az őrség megnyitotta a tüzet, melynek következtében a tömegből egy fő meghalt. A helyőrség parancsnoka - anélkül, hogy erről a pártbizottságot értesítette volna - erősítésként két harckocsit irányított a helyszínre. Az őrség tagjai az ellenségesnek ítélt harckocsikra, illetve az azok környezetében lévő tüntetőkre - azok közül több személyt megsebesítve - tüzet nyitottak. Az ekkor megsérült személyek közül később két fő az életét vesztette.

Érdemes összevetni a "sortüzek" bekövetkezéséről Kahler Frigyes és M. Kiss Sándor által összegyűjtött adatokat a közigazgatási funkciók gyakorlását átvevő forradalmi szervezetek megalakításának időpontjaival. Megállapítható, hogy a forradalmi szervezetek megválasztása általában a lakosság első tömegmegmozdulásának napjára, vagy az azt megelőző napra esett, ezért egyfelől a tüntetések számának robbanásszerű növekedése, a változások egyre határozottabb követelése, a radikalizálódott tömegek elszántsága, másrészt az

erőszakszervezet válaszreakciói, a fegyverhasználatok számának növekedése között szoros összefüggés mutatható ki.

Ennek az összefüggésnek, kölcsönhatásnak a létét támasztják alá a Kahler-M. Kiss szerzőpáros következő megállapításai is: "Érdekes megfigyelní, hogy ezek a törekvések, illetve a törekvések hangoztatása egyes helységekbén épületekhez, meghatározható helyszínekhez köthetők. Ezek lettek aztán a sortűzek helyszínei is.

A tüntetők általában a felvonulások során tömeggyűléseket tartottak a Megyei Főosztály épülete, a pártbizottság épülete, a börtön, a tanácsháza és a rendőrség előtt. Ezek az épületek a pártállam szimbólumai voltak. Itt a tömeg az ÁVH leszerelését és felosztatását, a kommunista szimbólumok eltörlését, a politikai foglyok kiszabadítását és az adóívek, illetve a begyűjtési ívek megsemmisítését követelte.

Megálltak a tüntetők a szovjet emlékművek előtt is. Az emlékművek ledöntése a függetlenségi gondolat kifejeződése volt.

A harmadik felvonulási 'célállomás' a város katonai laktanyája volt. Itt a tüntetők a honvédség átállítását, illetve fegyvert követeltek önmaguk megvédésére.

A város közterén - a nagygyűlések színhelye - összegződtek a követelések..."

A történések, a változások dinamikáját is érzékeltető grafikonra tekintve még egy következtetés levonható: a Budapesten és vidéken alkalmazott, sokszor kíméletlen erőszak - amelynek kb. 220 fő esett áldozatául - november 4-ig a változások megállítására - de még a lelassítására is - képtelen volt.

Decemberben újra lőnek

November 4-től a hónap végéig folytatódott a fegyveres ellenállás, de a szovjet túlerő katonai győzelme sem tette befejezett tényné a forradalom leverését. A forradalomnak ebben a szakaszában - kisebb-nagyobb fegyveres harcok mellet - a harc új formáinak, a politikai ellenállás különböző módszereinek alkalmazása vált meghatározóvá.

Az ellenállás fő színterévé a - szovjet megszállás ellenére funkcionáló - nemzeti bizottságok, forradalmi bizottságok és a munkástanácsok váltak. Nagyobb településeken, városokban, az ország iparosodottabb körzeteiben a nemzeti bizottságok mellett a forradalom elért vívmányai megvédésének fő letéteményeseivé a területi, megyei munkástanácsok és a november 14-én megalakult Nagy-budapesti Központi Munkástanács váltak. A munkástanácsok által meghirdetett helyi munkabeszüntetések, országos sztrájkok méretei mutatták a szovjet fegyverekkel a magyar nép ellenében hatalomra segített Kádár János vezette bábkormány gyökértelenségét, a szovjet megszállást elutasító erők nagyságát.

Miután a Központi Munkástanáccsal folytatott tárgyalások nem vezettek sikerre, az Országos Munkástanács megalakulását Kádár János a szovjet csapatokra támaszkodva akadályozhatta csak meg. November 23-án megmozdulások, néma tüntetések, sztrájkok és Budapest néptelen utcái jelezték, jelentős erőtartalékai vannak még a forradalomnak.

Ezzel párhuzamosan - szovjet ösztönzésre és támogatással - megkezdődött a Kádár-kormány törekvéseit feltétel nélkül támogató fegyveres erő, a belügyi- és honvédkarhatalom szervezése. A karhatalom Budapesten és vidéken december elejére került bevethető állapotba. Az erő növekedésével párhuzamosan nőtt az erőszakos cselekmények száma.

December 6-án Kádárék -, hogy támogatottságukat "demonstrálják" - Budapesten vörös zászlós tüntetést szerveztek. A jelentős karhatalmi biztosítás, illetve a háttérben bevetésre váró szovjet csapatok ellenére Budapest lakossága spontán ellentüntetéssel utasította el a nyilvánvaló provokációt.

A magyar karhatalom - október 29-e után - decemberben először Budapesten a Nyugati pályaudvarnál használt fegyvert a tüntető tömeg és a lakosság ellen, melynek következtében öt fő az életét vesztette és kb. 20-an megsebesültek.

Az első - Kádárék értékelése szerint sikeres - erőpróba után a szovjet és magyar politikai vezetés a kettőshatalom felszámolása, a politikai ellenállás megtörése érdekében a kíméletlen erőszak alkalmazása mellett döntött. A karhatalom megnyitotta a tüzet a tüntetőkre december 7-én Tatabányán, 8-án Salgótarjánban, 10-én Miskolcon, december 11-én és 12-én Egerben.

A kíméletlen terrornak Salgótarjánban, Miskolcon és Egerben kb. 70 - csak Salgótarjánban kb. 50 - személy esett áldozatul. A karhatalmi alakulatokat bevetették többek között Pécsen, Gyomán, Kevermesen, Gyulán, Tinnyén, Zalaegerszegen, Hódmezővásárhelyen és Gyülevész községben. 1957. január 11-én a karhatalom halálos végű sortüze számolta fel a tüntetést Csepelen.

Nem végleges adatok szerint a karhatalom decemberi sortüzeinek következtében több mint 80 személy az életét vesztette.

Példa - szovjet csapatok sortüze:

Székesfehérváron október 24-én a tüntetők a megyei tanács épületétől -, ahol többek között a vezetők lemondását és a kádernyilvántartások megsemmisítését követelték - az aznap letartóztatott személyek kiszabadítása céljából a BM Megyei Főosztály elé vonultak. A kiabáló - tehát nem erőszakos - tömeget az épület elé kirendelt rendőrök, illetve az oda visszaérkező kb. 10 fős járőr tagjai riasztó lövések leadásával próbálták távozásra bírni.

A városban cirkáló szovjet páncélozott harcjárművek egyike ebben a pillanatban érkezett a helyszínre. A szovjet katonák a figyelmeztető lövések eldördülésének irányába - a lövéseket támadásként értékelve - megnyitották a tüzet. A szovjet fegyverhasználat következtében 14 fő - 8 civil és 6 belügyi dolgozó - megsebesült, illetve 6 fő - közöttük két rendőr - életét vesztette.

Példák a belügyi szervek által leadott sortüzekből:

Debrecenben egy várható megmozdulás elleni fellépés céljából október 23-án a déli órákban szoros kapcsolat alakult ki a megyei pártbizottság és az erőszakszervezetek vezetői között. Komocsin Zoltán - az MDP megyei első titkára - erőszakos fellépésre vonatkozó utasítását a BM Főosztályvezető és a helyi karhatalmi alakulat parancsnoka ekkor még az "erők elégtelenségére" és a központi parancs hiánya miatt nem teljesítette. Nem sokkal később - kb.

14 órakor - Komocsin Zoltán a helyőrségben lévő katonai alakulatok bevetését követelte. Garab Imre honvéd főhadnagy, törzsfőnök a megyei pártvezető erre vonatkozó intézkedését elutasította. Később az újabb utasításra kirendelt katonák a tüntetés felszámolását végző államvédelmi alegységek tevékenységét nem segítették, passzívak maradtak.

A város központi részeiben a délutáni órákban gyülekező tüntetők között lévő államvédelmi operatív tisztek a BM Megyei Főosztályának vezetőjét folyamatosan tájékoztatták a tömeg hangulatáról, tevékenységéről, további szándékairól. A Megyei Főosztályon ekkor megalakított "operatív stáb" intézkedett a Főosztály épületének megerősítésére, illetve a karhatalmi alegységek bevetésével kapcsolatos előkészületek is megkezdődtek.

A Főosztály elé érkező tüntetők néhány fős bizottsága - a főosztályvezető engedélyével - ellenőrizhette, hogy az épületben őriznek-e politikai foglyokat. Ekkor a tömegből kivált kb. 200 fős csoport egyre erőszakosabban lépett fel, néhányan az ablakokat téglákkal dobálták, majd a 2. számú kaput megrohanták és benyomták. A könnyfakasztó gránátok bevetése, illetve néhány rendőr- és államvédelmi tiszt levegőbe leadott figyelmeztető lövése hatástalan maradt.

A BM Belső Karhatalom Országos Parancsnoka engedélyt adott arra, hogy a tüntetést Debrecenben a karhatalmi alegységek számolják fel. 19 órakor egy géppisztolyos, egy vegyes fegyverzetű lövész század és néhány golyószóróval felszerelt motorkerékpáros alegység a laktanyából a BM Főosztály épületéhez vonult. A több hullámban bevetett karhatalmisták elsősorban figyelmeztető lövések leadásával, illetve tömegoszlató alakzattal próbálták meg a tömeget távozásra bírni. A fegyverek csőve azonban egyre lejjebb került, így több - nem végleges adatok szerint 7 - tüntető megsebesült. A karhatalmi akció során fegyverhasználat következtében vesztette életét Ács Zoltán és Gorzsás András.

Október 26-án Miskolcon is tragikus végű sortűzre, majd annak hatására népítéletekre került sor. A városban ezen a napon is több spontán jellegű felvonulás, tüntetés volt, melynek résztvevői hazafias dalokat énekeltek, verseket szavaltak és szovjet-, Rákosi- és Gerő-, illetve rendszerellenes jelszavakat skandáltak.

A tüntetők között itt is elterjedt a hír, hogy az államvédelem felkelőkkel szimpatizáló fiatalokat vett őrizetbe. A tüntető tömeg egy része az őrizetbe vett fiatalok kiszabadítása céljából a BM Városi Osztályához indult. A tüntetőkből választott küldöttség az épületet ellenőrizte és miután politikai foglyokat nem talált, a tömeg a letartóztatottak kiszabadítását követelve a BM Megyei Főosztály épülete elé vonult.

A tüzet a védők a megbeszéltek szerint csak egy fényjelző rakéta fellövését követően nyithatták meg, de a tömeg által ostromolt kapuban eldördülő figyelmeztető lövések hatására a tüntetőkre sortűz lőtték. A fegyvertelen tüntetőkre leadott lövések következtében 16 fő az életét vesztette, illetve legalább 51 személy szenvedett részben maradandó fogyatékoságot okozó sérüléseket. Amikor a védők a tüzet beszüntették a tömeg egy része a Főosztály épületébe behatolt és az ott maradt egyenruhás állományt bántalmazta. A vérontás hatására feldühödött tömeg ezen a napon és másnap összesen 7 főt hajtott végre népítéletet.

Példák a határőrség sortüzeiből

Október 27-én Mórahalmon az esti órákban a tüntető tömeg a begyűjtési rendszer eltörlését és a vezetők leváltását követelte. A BM Csongrád Megyei Főosztályának vezetője a tömeg feloszlata és a rendőrsre menekült helyi vezetők megvédeése céljából az ászóthalmi határőrs állományából egy szakasz határőrt irányított a községbe.

A határőr szakasz parancsnoka három percet adott a tüntetőknak, hogy távozzanak. Boronkai határőr őrnagy - annak ellenére, hogy a tüntetők részéről semmilyen erőszakos cselekmény nem történt - a három perc lejárta előtt a tüntetők közé lőtt pisztolyával, illetve a határőröknek a tűz megnyitására utasítást adott. Ezzel egy időben a rendőrs irányából is lövések dördültek el. A Mórahalmon eldőrdült sortűz következtében két fő meghalt és heten megsebesültek.

Berzencén október 27-én este a helyi vezetők hívására kb. ezer fő gyűlt össze a falu központjában, ahol a tanácselnök ismertette a forradalom követeléseit, illetve szavalatok, hozzászólások és a közös ének után a tömeg egy része az első világháborús emlékműhöz vonult, míg mások ezzel egy időben ledöntötték a bolgár emlékművet. A tömeg feloszlataására kirendelt határőrök a tanácsháza előtt este tíz óra körül nyitottak tüzet, melynek következtében négyen meghaltak és többen megsebesültek.

Példák a hadsereg alakulatainak fegyverhasználatából

Dunapentelén - más néven Sztálinvárosban, illetve későbbi elnevezéssel Dunaújvárosban - október 25-én, majd 27-én összesen három fegyverhasználatra került sor.

Az első fegyverszerzési és fogolyszabadítási akció - öt élelemért Budapestről érkezett katona volt a fogdában - a helyi légvédelmi tüzér alakulat laktanyájánál fegyverhasználat nélkül, kompromisszum elfogásával ért végett. Nagyéri Károly honvéd százados a foglyokat szabadon engedte, de a fegyverek átadását megtagadta.

Másodszor autóbusszokkal, tehergépkocsikkal és gyalogosan kb. 19 órakor újabb száz tüntető érkezett a laktanyához azzal a szándékkal, hogy az alakulat átállását, a fegyverek átadását, illetve a budapesti felkelők támogatását elérjék. Miután Nagyéri százados a fegyverek átadását ismét megtagadta a tömeg a vaskaput benyomta és a hátul lévő folyamatos nyomására - a határozott felszólítás ellenére - a laktanya területére nyomult. Ekkor a laktanya parancsnoka légvédelmi gépágyúból a tömeg fölé figyelmeztető tűz lövésére adott parancsot.

A kilőtt lövedékek egy része a kapu feletti vas résznek, illetve a közelben húzódó magasfeszültségű távvezeték drótjának ütközve felrobbant. A repeszek, illetve a gyalogsági fegyverekből is leadott lövések hatására 3 tüntető meghalt és kb. heten megsebesültek. A katonák többsége a kiadott parancsnak megfelelően figyelmeztető lövést adtak le, de egy tiszt a parancssal ellentétben kézigránátot is használt a tömeg ellen.

Két nap múlva - október 27-én - Dunapentelén a laktanyánál ismét fegyverhasználatra került sor. A városból a felkelők megsegítésére ezen a napon - legalább három teherautóval - kb. 100 fő Budapestre indult, de az oszlopot a katonák Ercsiben visszafordították. Visszaérve a városba két teherautó a laktanyához ment. A vezetők a laktanyától távolabb a tiszt járőr jelére megálltak. A gépkocsik egyike - a katonák utasítására végrehajtott fordulást - a laktanya felé közeledve kezdte meg, amit az őrség a kapu benyomására tett kísérletként értékelte. Ekkor

ismét megszólaltak a fegyverek, melynek következtében a gépkocsi vezetőjén kívül még legalább egy fő meghalt, illetve többen megsebesültek.

Nem sokkal később a városban lévő Hadkiegészítési Parancsokságot a fegyverek átadását követelve kb. 50 tüntető közelítette meg. A megerősített őrség segítséget kért a tüzlaktanyából, majd a tömeget távozásra szólította fel. A tömeg kövekkel megdobálta az épület ablakait, ezért a katonák a tüntetők irányába lövéseket adtak le. A laktanyából megérkező alegység figyelmeztető lövések leadásával segítette a tömeg feloszlását.

A katonák fegyverhasználatának következtében a helyszínre érkező, de a tüntetésben részt nem vevő Gugulya József életét veszítette. Az ezen a napon bekövetkezett halálesetek adatai egymásnak ellentmondóak. Annyi nagy biztonsággal megállapítható, hogy a két helyszínen történt fegyverhasználat következtében összesen öt személy halt meg.

Tatabányán - október 27-én - a Baji úti laktanyához fegyverszerzés céljából teherautóval érkező - egymásnak ellentmondó adatok szerint fegyverrel is rendelkező - csoportra nyitottak ezen a napon a katonák géppágyúból tüzet, melynek következtében - ugyancsak nem végleges adatok szerint - 7-8 fő életét veszítette, illetve kb. 14-en megsebesültek.

Esztergomban a polgári lakosság köréből szervezett fegyveres csoportok is tevékenykedtek. Ezek a csoportok a 7. gépesített hadosztály törzsének épülete előtt - honvédségi területen - október 26-án lezajlott tüntetést megelőzően már több sikeres akciót hajtottak végre. Lefegyverezték a börtönőrséget, a rendőrséget, kiszabadították a foglyokat, elfoglalták a Tanácsházát. Egy, a hadosztálytörzs épületéhez kirendelt harckocsit birtokba vettek, majd abból a fegyvereket kiemelték.

Október 26-án a délelőtti órákban Esztergom város főterén, a Széchenyi téren több száz fős tömeg gyűlt össze, ahol beszédek hangzottak el, elszavalták a Szózatot, majd felolvasták a 12 pontot.

Később egy autóbusz kb. 30 utassal megindult a hadosztályparancsnokság épületéhez. A lassan haladó autóbusz mellett és mögött 50-60 főnyi tömeg haladt. A tömegből többen javasolták, hogy Sötét-kapun ne menjenek át, mert abból baj lesz, egyes források szerint a tömeg előtt hátráló őrkatonák is figyelmeztették a tüntetőket, hogy ne menjenek katonai területre. Mindezek után az autóbusz, mögötte és mellette több emberrel beindult a Sötét-kapuba.

Amikor a lassan haladó autóbusz áthaladt a Sötét-kapun és megjelent a hadosztályparancsnokság felőli oldalon, a tüntetők kézfegyverekből lövéseket, illetve az ott lévő harckocsi lövegéből egy lövést adtak le. A harckocsi lövedék az egyik pilléren gurulatot kapott és becsapódott autóbuszba.

A tömeg menekülni kezdett, de vannak adatok arra is, hogy a menekülőkre is adtak le lövéseket. A fegyverhasználat következtében 16-an meghaltak, és kb. 32-en súlyosabb, illetve könnyebb sérüléseket szenvedtek. (A városban más helyen történt fegyverhasználat következtében egy nő is az életét veszítette.)

Példa fegyverhasználatra a börtönöknél:

Október 27-én Kalocsán a helyi lakosság, illetve a Bajáról érkezett tüntetők együttesen próbálták meg a börtönben őrzött kb. 120 politikai elítéltet kiszabadítani. Az összetűzés megelőzése céljából a börtön vezetői fogadtak egy küldöttséget és néhány politikai elítéltet azonnal szabadon bocsátottak. A tömeg ezzel nem elégedett meg és az összes politikai elítélt szabadítását követelte.

Ennek megakadályozása érdekében a börtön vezetőinek kérésére a helyi műszaki dandárból kirendeltek egy szakaszt a börtön őrségének megerősítésére. A katonák a tömegtől kb. 100 méterre gépjárműről szálltak, majd az alegység parancsnoka a tömeget távozásra szólította fel. Miután ez nem történt meg, a katonák parancsra riasztó lövéseket adtak le a levegőbe. Ekkor a tömeg irányába a börtönből is több lövést adtak le.

A fegyverhasználat következtében öt személy megsérült, Tiszavölgyi Ferenc a helyszínen azonnal meghalt, illetve Kovács István hónapokkal később halt meg az ekkor szerzett sérüléseibe.

Példák a decemberi sortüzekből

Miskolcon december 9-én a területi munkástanácsok megszüntetésének híre ismét utcára vitte az embereket. A délutáni nőtüntetést a munkásrendőrök átállása miatt a karhatalom nem oszlatta fel. Este a tömeg a letartóztatottak szabadon engedésének elérése céljából - a szovjet csapatok által elrendelt kijárási tilalomról tudomást sem véve - a börtönhöz vonult. A rabszabadítást a szovjet csapatok fegyverhasználat nélkül akadályozták meg. A megmozdulások hatására a megyében lévő fegyveres testületek részére riadót rendeltek el.

Másnap - december 10-én - a gyülekezési tilalom elrendelése ellenére tovább folytatódtak a tüntetések. A tüntetők újságokat égettek, illetve egy hazafias vers kinyomtatása céljából a nyomdához vonultak. A nyomda védelmére kirendelt magyar karhatalmi alegység, és szovjet csapatok, illetve a tüntetők között összetűzésre, majd fegyverhasználatra került sor, melynek következtében nyolc tüntető és két szovjet katona az életét veszítette. Halálos végű fegyverhasználatra ezt követően - bár a városban több helyen voltak összetűzések - a karhatalom laktanyájánál került sor. Itt a szórványos lövöldözésben egy karhatalmista veszítette életét.

Egerben munkástanácsok küldöttei is csatlakoztak az országos sztrájkhoz. A sztrájk előestéjén, illetve másnap - december 11-én - a városban tüntetésre került sor. A tömeg egy röplap megfogalmazása, majd kinyomtatása céljából a Heves megyei nyomda épületéhez ment. A nyomda őrzésére kirendelt karhatalmi szakasz láttán a tömeg először feloszlott. Nem sokkal később miután két fiatalembert megsebesítettek – két rendőrtisztet sorsára hagyva – a katonák visszavonultak. Ekkor érkezett meg hívásra Budapestről egy válogatott raj élén Gyurkó Lajos vezérőrnagy, aki Kecskemét, Tiszakécske és több település után Egerben, a Széchenyi úton is belelőtt, illetve belelővetett a tömegbe. A karhatalmisták sortüze oltotta ki a 15 éves Uza Sámuel és a 22 éves Dezsán József életét, illetve többen megsebesültek. Gyurkó a városban lévő karhatalmi erőket határozottabb fellépésre utasította. Másnap a főutcán csoportosuló lakosok ellen kivezényelt karhatalmisták minden előzmény és főleg ok nélkül megnyitották a tüzet, melynek következtében hatan meghaltak és 19-en megsebesültek.

RUBICON ONLINE